

УКРАЇНСЬКІ СИМВОЛООБРАЗИ РОСЛИН У НАРОДНОПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ

Рослинна символіка є невід'ємним елементом національної культури, супроводжує людину з дитинства до схилу віку й формується під впливом фольклору, звичаїв, традицій і обрядів.

Дослідженням рослинної символіки займалися такі вчені: О. Потебня, зокрема у праці «О некоторых символах в славянской народной поэзии» (Харків, 1860), М. Костомаров – у праці «Об историческом значении русской народной поэзии» (Харків, 1843); Митрополит Іларіон – у праці «Дохристиянські вірування українського народу» (Вінніпег, 1965). Також символіобрази рослин досліджували та досліджують такі науковці, як Г. Булашев, Л. Голомб, Д. Зеленін, Л. Колесников, П. Сobotко, В. Кононенко, О. Сімович, О. Таран, М. Торен.

Цінні дослідження проблеми символіобразів рослин провів український вчений-фольклорист М. Дмитренко. Дослідник у монографії «Символи українського фольклору» (Київ, 2011) прагне з'ясувати первинне значення основних символіобразів українського фольклору як важливого чинника національного самоусвідомлення [2].

Рослинних символів в українців є значна кількість, тому перед собою ставимо завдання – на основі аналізу різних літературних джерел розкрити символічне значення кількох найголовніших символіобразів.

1. *Калина* постає в українському фольклорі одним із найулюбленіших поетичних символіобразів. Її завжди супроводжує епітет *червона* [7, с. 229], що символізує дівочу красу: «*Ой ти, дівчино, червона калино!*»; «*Дівчина пишна та красива, як червона калина*».

Білий колір *цвіту калини* – символ цнотливості, незайманості дівчини. Такий символ найчастіше зустрічаємо у весільних піснях:

Є у лузі калина:

Білим цвітом зацвіла;

Йшли до неї дружки рвати:

Не дала си зломати,

Як пішла Ганусенька:

Наламала си квіту,

Калинового цвіту... [5].

На думку дослідниці О. Яковлевої, саме *калина* серед усіх інших рослин за своїми зовнішніми ознаками (*червоні ягоди*) стала символом сонця, вогню (пор. рос. *окалина, раскаленный*). А вогонь разом з водою, згідно з уявленнями наших предків, були тими первісними стихіями, від поєднання яких утворилося все живе на землі. В «Етимологічному словнику української мови» знаходимо, що слово «*калина*» похідне від *каїь-* – «мокра

земля, болото, драговина», то її назва пов'язана з вологолюбкістю і поширенням у болотистих місцях» [3, с. 350; цит. за 8, с. 36].

Таке значення має калина, якою прикрашене весільне гільце, тут вона символізує подружнє дерево життя, плодючість. Дослідниця наводить дані В. Колесова про слово «коліно», що в Кивській Русі мало значення «потомство» [4, с. 21–22, цит. за 8, с. 36], яке можна розглядати як вічне існування роду, пов'язаного однією кров'ю (пор. рос. *кровное родство*). Кров є суттю життя, кровною спорідненістю об'єднані усі члени роду, народу, нації, до того ж кров містить головні ознаки двох батьківських іпостасей – вогненну барву Батька і вологість Матері [1, с. 123, цит. за 8, с. 36].

О. Яковлева, детально дослідивши цей образ, представляє такі нам етапи розвитку символу калини: «1) сонця, вогню; 2) світового дерева; 3) вічності життя, плодючості, жіночого начала; 4) здоров'я, дівочої вроди; 5) України; 6) української мови» [8].

2. *Верба* – це поетичний образ-символ дівчини або заміжньої жінки. За М. Дмитренком це ще й символ смутку, туги. Розлоге, похилене вербове гілля найчастіше теж асоціюється зі смутком і жалем.

М. Костомаров відмічає, що «под вербами «круглий танець іде», дівчата поють веснянки; «молодиці» белят полотна», що верба в піснях – символ зібрань і побачень [5].

Верба символізує Прадерево життя. Верби завжди саджали обабіч шляхів, на берегах різноманітних водоймищ – це узгоджується з космогонічними уявленнями народу: наша Галактика є початком утворення Всесвіту – берегом космічного океану. Обряд хльоскання вербою у Вербну неділю означає поєднання людини з Космосом, можливість відновлення сили і здоров'я [6, с. 280].

4. *Тополя* – символ статності та молодості, наприклад, у такому народному порівнянні дівчини: «*як тополя – така гожа!*». У фольклорних текстах з *тополею* порівнюється красива, струнка дівчина або заміжня жінка. *Рубання тополі* символізує заручення та одруження дівчини:

Тонкая, высокая тополя:

Чорнявая дівчина, то моя.

Тонкую, высокую зрубаю:

Чорнявую дівчину кохаю [7, с. 231].

Згідно з традицією, у Зелену неділю дівчата «*водять тополю*»: вибирають з-поміж усіх одну дівчину («тополю»), прив'язують їй підняті вгору руки до палиці та водять її по селу і полю, співаючи:

Стояла тополя край чистого поля:

«Стій, тополонько! Не розвивайсь,

Буйному вітроньку не піддавайсь!» [5].

У народній творчості та в українській літературі часто зустрічається мотив перевтілення молодої дівчини або невістки, яка сумує за коханим, в

тополю.

Отже, кожен рослинний символ не є однозначним, він у процесі еволюції, зберігаючи свою первісну суть, накопичує усе нові значення, завдяки яким стає універсальним і неповторним у національній культурі.

Список використаних джерел:

1. Гаранін В. Ну що б, здавалося, слова... : язичницькі та мовно-звичаєві роздуми / В. Гаранін. – Одеса : Друк, 2001. – С. 138.
2. Дмитренко М. Символи українського фольклору : монографія / Микола Дмитренко. – К. : УЦКД, 2011. – 400 с.
3. Етимологічний словник української мови : У 7-ми томах. – Київ : Наукова думка, 1985. – Т. 2. – С. 350.
4. Колесов В. В. Мир человека в слове Древней Руси / В. В. Колесов. – Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1986. – 312 с.
5. Костомаров М. І. Об историческом значении русской народной поэзии (Упорядкування і примітки А. М. Полотай) // Костомаров М. І. Слов'янська міфологія / Упоряд., приміт. І. П. Бетко, А. М. Полотай; вступна ст. М. Т. Яценка. – К. : Либідь, 1994. – С. 58–88.
6. Лозко Г. Українське народознавство / Галина Лозко. – К. : Зодіак-ЕКО, 1995. – 368 с.
7. Пономарьов А. Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник [Текст] / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та [ін.]. – К. : «Либідь», 1993. – 256 с. : іл.
8. Яковлева О. Семантика символу в українських фольклорних текстах [Електронний ресурс] // – режим доступу : <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/.../SPHERES%2033-39.p...>